

Sınır ötesi tıbbi yardım ve Yeryüzü Doktorları

Dr. Kerem Kınık

1970'de Malatya, Hekimhan'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1993'de İÜ İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. İBB Sağlık Dairesi'nde 1999 yılına dek Müdür Yardımcısı olarak çalıştı. İstanbul 10. dönem İl Genel Meclisinde Sağlık Komisyonu Başkanı olarak görev aldı. AB Avrupa Bölgeler Asamblesinde İstanbul'u temsil etti. İngiltere'de Portsmouth Üniversitesinde Stratejik Bilgi Teknolojileri Yönetimi eğitimi aldı. Halen uluslararası bir teknoloji firmasının genel müdürlüğünü yürüten Dr. Kınık aynı zamanda Yeryüzü Doktorları Türkiye 2. Başkanı ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti Genel Başkan Yardımcısıdır. Dr. Kınık, evlidir ve üç çocuk babasıdır.

nsanı ve insanlığı kavramsal bir çerçevede tanımlamak çok kolay olmasa da, medeniyet dünyamızın inşa ettiği insanı, "mevcudiyetinin, istikametinin, değerlerinin ve sorumluluklarının farkında olan bir varlık" olarak tarif edebiliriz. Bu görüşle insani yardım çalışmalarına başlayan Yeryüzü Doktorları küresel adaletsizliği küresel vicdanla gidermeye çalışıyor. 13 yılını doldurmakta olan hareket, bugüne dek

dört kıtada; Türkiye, Sudan, İnguşetya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Filistin, Sierra Leone, Gana, Hindistan, Kenya, Bangladeş, Nijer, Gine Bissau, Suriye, Libya, Sri Lanka, Bosna Hersek, Irak, Kosova, Guatemala, Makedonya, Endonezya, Lübnan, Afganistan, Pakistan, Gürcistan, Azerbaycan, Batı Trakya, Yemen, Somali, Moritanya'nın da aralarında bulunduğu 30'u aşkın ülkeye tıbbi ve insani yardım ulaştırmıştır.

Sınır ötesine tarihsel ilgi

Uluslararası insani yardım tarihine göz attığımızda ilk organize örneklerin genelde devletlerarası ve çoğunlukla da siyasi çıkar temelli olduğunu görüyoruz. Selçuklu ve özellikle Osmanlı döneminde savaş, kıtlık, doğal afetlerde insanlara yardım amaçlı kurulmuş vakıfların faaliyetlerine de rastlıyoruz.

Gine, Bissau'da Simao Mendes Hastanesi Çocuk Kliniği

Osmanlının sınır ötesi yardımlarına, 1845'de başlayan İrlanda Patates Kitliğı yardımını örnek gösterebiliriz. Dönemin Osmanlı Padişahı Abdülmecid'in, 1847 yılında İrlanda halkı için 5 bin Pound yardımda bulunmak istediğı İngiliz hükûmetine bildirilmiş fakat bu yardım isteğı Kraliçe Victoria'nın dahi kendi vatandaşlarına ancak 2 bin Pound yardımda bulunduğu gerekçesiyle geri çevrilmişti. Yapılmak istenen yardımın bin Pounda düşürülmesini rica eden İngilizlerin bu isteğini kabul eden padişah, 4 Pound değerinde buğdayı da gemilerle İrlanda'ya göndermişti.

Osmanlının sınır ötesi yardımlarına 1845'de başlayan İrlanda Patates Kitliğı yardımını örnek gösterebiliriz. Bir diğer ismiyle Büyük Kitlik, İrlanda'da 1845 yılında başlayıp 1852 yılına kadar süren kitlesel açlık, hastalık ile buna bağlı oluşan kitlesel göç felaketi idi. Yaklaşık bir milyon insanın ölümü ve hastalanması ile sonuçlanmıştı.⁽¹⁾ Büyük kitliğe, temel gıda maddelerinden olan patateslere bulaşan phytophthora infestans mantarı sebep olmuştur.⁽²⁾ 1845'te ekilen patatesin %40'ını, sonraki yıl tamamını yok eden mantar, yalnızca tarladaki değil ambarlardaki patatesleri de etkilemiştir. Bunun sonunda halk yedi yıl boyunca açlık çekmiştir. Yedi yıllık kitlik sona erdiğinde kentin nüfusu %20-25 oranında azalmıştı.⁽³⁾

Adadaki kitliğe rağmen devam eden İngiliz ablukası felaketi derinleştirmiş ve dönemin Osmanlı Padişahı Abdülmecid, 1847 yılında yardımda bulunmaya karar vermiştir. Padişahın İrlanda halkı için 5 bin Pound yardımda bulunmak istediğı İngiliz hükûmetine bildirilmiş fakat bu yardım isteğı Kraliçe Victoria'nın dahi

kendi vatandaşlarına ancak 2 bin Pound yardımda bulunduğu gerekçesiyle geri çevrilmişti. Yapılmak istenen yardımın bin Pounda düşürülmesini rica eden İngilizlerin bu isteğini kabul eden padişah, 4 Pound değerinde buğdayı da gemilerle İrlanda'ya göndermişti.

ilk olarak Dublin Limanı'na yanaşan gemilerin yüklerinin buraya boşaltılmasına izin vermeyince gemiler daha kuzeyde bulunan Drogheda Limanı'na demirlemiştir. Kraliçe ve İngiliz hükûmeti bu yardımları nedeniyle padişaha 25 Mayıs 1847 tarihli bir mektupla yazılı olarak teşekkür etmiştir. İrlanda halkı da aynı şekilde padişaha bir teşekkür mektubu yollamışlardır.⁽⁴⁾

Bir süre önce Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştiren İrlanda Cumhurbaşkanı Mary McAleese, 1847 yılında bir milyon İrlandalının hayatını kaybettiğı Büyük Kitlik Döneminde Osmanlı Devleti'nin içi gıda dolu 3 gemisini Drogheda Limanı'na gönderdiğini hatırlatarak, "İrlanda halkı bu eşine az rastlanır bonkörük girişimini asla unutmadı ve bunun sonucunda sizin

bayrağınızdaki semboller, bu güzel yıldız ve hilali bölgenin sembolü haline getirdiler. Hatta futbol takımının formalarının üzerinde de bu güzel Türk sembollerini görüyoruz" demişti.

Yurt dışı sağlık yardımları alanında ise 11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay'ın ön planda olduğunu görüyoruz. Kızılay, 1876 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan 1974 Kıbrıs Barış Harekati'na kadar geçen süre içinde, Türkiye'nin taraf olduğu tüm savaşlarda, cephe gerisinde kurduğu seyyar ve sabit hastaneler, hasta taşıma servisleri, donattığı hastane gemileri, yetiştirdiğı hemşireler ve gönüllü hasta bakıcılar aracılığıyla savaş alanında yaralanan ya da hastalanan on binlerce mehtemciğin ve düşman askerinin bakım ve tedavisine yardımcı olmuş, savaş esirlerine gereken insancıl yardımları yapmış, savaştan etkilenen sivil halkın bakımı ve korunması için çaba göstermiş, I. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'da görülen büyük kolera salgınından bu yana yurdumuzda ortaya çıkan doğal afetlerde felaketzedelerin bakımını,

Karikatür: Dr. Orhan Doğan

Yeryüzü Doktorları 2012 yılı içerisinde 7 farklı ülkede çalışma yürüttü. 131 hekim, 30 sağlık görevlisi ve 27 farklı meslek mensubunun katıldığı çalışmalarda 7 bin 307 muayene ve 738 ameliyat gerçekleştirildi. 2013 yılı için %50'lik bir artış öngörülen çalışmalar için sağlığın tüm alanlarından gönüllü başvuruları kabul edilmektedir.

barınması ve beslenmelerini sağlamış, uluslararası yardım faaliyetlerine katılmış, hemşirelik eğitimi, ilkyardım ve kanla ilgili hizmetler alanında öncülük yapmış, korunmaya ihtiyaç duyan pek çok vatandaşımıza gereken sosyal yardım ve hizmetleri sunmuştur.⁽⁵⁾

Yeryüzü Doktorları deneyimi

1 Mart 1992 – 14 Aralık 1995 Bosna Savaşı, 28 Şubat 1998 - 24 Mart 1999 Kosova Savaşı ve 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminde Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı bünyesinde yürütülen amatör yardım çalışmalarının daha profesyonel bir çatı altında yürütülmesine karar verilmişti. O yıllarda devletin sivil topluma yönelik yaklaşımı, daha çok kısıtlayıcı ve yönlendirici olduğundan inisiyatif İngiltere'de başlatıldı. Farklı ülkelerden Müslüman kurucu üyelerin de katılımı ile Yeryüzü Doktorları uluslararası bir dernek olarak 2000 yılında kurulmuş oldu. Dört yıl sonra ise Yeryüzü Doktorları Türkiye açıldı. İnsani yardımın sağlık alanına yoğunlaşan Yeryüzü Doktorları doğal ve insan eli ile oluşan afetlere yaptığı acil yardımlarının yanı sıra Demokratik Kongo'da yürüttüğü bölgesel kapasite arttırmaya yönelik Sağlık Programı⁽⁶⁾ gibi uzun erimli uygulamalarda da tecrübe kazandı.

Birlikte balık tutmayı öğrenmek

Projelerinde üçlü bir yapı kuran Yeryüzü Doktorları bağışçıların desteği, gönüllülerinin deneyimi ve yerel paydaşlarının gücü ile sürdürülebilir modeller geliştirdi. Bu modellerde maliyet ve etkinlik, bilgi ve deneyim aktarımı, yerel kapasite oluşturma, ihtiyaç ve öncelik tespitine dayalı projeler yürütme temel unsurlar olarak tespit edildi. Yeryüzü Doktorlarının uzak coğrafyalarda yürüttüğü program, proje ve aktivitelerde yerel paydaşlarından da pek çok kazanımları oldu. Bu bağlamda ülkemizde pek gelişkin olmayan etno-tıp, tıbbi antropoloji, geleneksel tıp, tropikal hastalıklar gibi yan dallarda ciddi birikimler oluştu.

Aştığınla ya da görmediğinle karşılaşmak

Gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de yürütülen çalışmalar ve gelir düzeyinin yükselmesi ile neredeyse artık görülmeyen sıtma, kızamık, kolera gibi pek çok hastalığın Yeryüzü Doktorlarının çalışmalarını yürüttüğü az gelişmiş ülkelerde en temel halk sağlığı problemlerinden olması bilgilerin yeniden tazelenmesini gerektiriyor. Afrika'da yaygın olarak görülen AIDS tedavisi ve korunması, ülkemizde neredeyse hiç görülmeyen obstetrik fistül, nehir körlüğü, noma gibi hastalıklarda ise bölgesel hekimlerin deneyimlerinin iyi

gözlenmesi ise uygulamanın başarısını arttıran önemli bir faktördür.

Yazdığını yap, yaptığını yaz

İhtiyaçların ve beklentilerin artmasıyla genişleyen operasyonel büyüklük nedeniyle Yeryüzü Doktorları hızlı kurumsallaşma ve kurala dayalı yeniden yapılanma süreci geçirdi. Dernek, ilk dönemlerinde büyük oranda gönüllüleri eliyle yürüttüğü proje geliştirme, kaynak oluşturma, proje yönetme gibi alanlarda şimdilerde 30'a yakın merkez, 100'e yakın profesyonel saha çalışanı ile ciddi bir büyüklük yakalamış durumdadır. Yardım faaliyetlerine başlamadan önce ihtiyaç ve kaynak analizi, uygulama ve çıkış stratejilerinin tespiti gibi hazırlık ve planlama faaliyetleri ile proje yürütme metodu, uygulamaların başarısını arttırmaktadır.

Görülecek hesabımız var

İnsani yardım kuruluşlarında idari ve mali disiplin çok önemlidir. Gerçek ihtiyacın belirtilerek yardımların toplanması, toplanan yardımların amaçlarına uygun gelir bütçe kalemlerine kaydedilmesi ve gelen yardımların geliş amacına uygun olarak harcanması gerekir. Tüm bu süreçlerin hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde kaydedilmesi ve raporlanması, başarı ve başarısızlığın açıkça bağışçıya bildirilmesi etik açıdan zorunludur. Bu bağlamda Yeryüzü Doktorlarının kullandığı kurumsal kaynak planlaması, bağışçı ve gönüllü ilişkileri yönetimi, doküman ve form yönetimi ve proje yönetimi sistem ve yazılımları ile şeffaflık ve hesap verebilirlik azami düzeyde sağlanmaya çalışılmaktadır.

Gönüllü velinimetimizdir

Tüm insani yardım kuruluşlarının en kıymetli varlığı gönüllüleridir. Yeryüzü Doktorları bir ihtisas kuruluşu olmasına rağmen farklı mesleklerden gönüllüleri bulunmaktadır. Bini Türkiye'den olmak üzere 3 bin gönüllüsü ile sahada faaliyet gösteren Yeryüzü Doktorları, gönüllülerinin katkılarından daha çok istifade edebilmek ve daha çok gönüllü kazanmak için de çalışmalar yürütmektedir.

Sağlık sektöründe çalışan hekimler, diş hekimleri, eczacılar, psikologlar, hemşireler, sağlık teknikerleri, acil tıp teknisyenleri başta olmak üzere sağlık alanında eğitim almış tüm gönüllülerimiz pek çok alanda çalışabilirler. Başta yurtiçi ve yurtdışı operasyonlar kapsamında tanı, tedavi, cerrahi operasyon, biyoistatistik, ihtiyaç tespiti gibi çalışmalar olmak üzere görev yaptıkları kurumlarda Yeryüzü Doktorlarıyla yaptıkları çalışmalarını katıldıkları programlarda tanıtarak, kongrelerde ve mümkün olan diğer ortamlarda sunarak

gönüllük bilinci oluşturup gönüllü çalışmalara katılabilirler.

Sağlık alanında eğitim almış ve almakta olan gönüllüler ise uzmanlık eğitimi için ülkemizde misafir edilen sağlık personeline tıbbî eğitim vermek, halk sağlığı alanında seminer ve konferanslar düzenlemek, halk sağlığına yönelik projeler geliştirerek okullarda, iş yerlerinde, sivil toplum kuruluşlarında temel sağlık bilincini artıracak eğitim programları düzenleyebilirler.

Gönül işinde gönül koymak olmaz ama

Gönüllülük, bu coğrafyaya kavramsal olarak çok uzak olmasa da geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gereken bir müessesedir. Türkiye’de çalışma hayatının çok kırılgan ve rijit olmasından dolayı profesyonel çalışanların orta ve uzun vade gönüllü çalışma yerine bir aydan az, çoğu kez azami iki haftalık kısa vadeli çalışmaları tercih ettikleri görülmektedir. Çalışma hayatının daha esnek olduğu ve gönüllüğün teşvik edildiği Batı ülkelerinde bir yıla kadar ücretsiz izinlerin alınabildiği hatta özel sektörün bile sosyal sorumluluk bağlamında daha müsamahakâr olduğu gözlemlenmektedir. Son yıllarda TİKA ve Sağlık Bakanlığı’nın yapmış olduğu protokol çerçevesinde gönüllü sağlık çalışanlarına Sivil Toplum Kuruluşları aracılığı ile yürüttükleri projelerde idari izin verilmektedir. Gönüllü çalışmalarda belirleyici olan bir diğer husus da maddi kazançtır. Gönüllülük sürecinde oluşan maddi kayıplar çoğu kez tolere edilemediğinden çalışma süreleri kısa tutulmaktadır. Sağlık Bakanlığı bu bağlamda teşvik edici uygulamalar yapsa da bu husus sürelerin belirlenmesinde hala etkilidir. Batı ülkelerinde yurt dışı çalışmalara gönüllü olarak gitmek isteyen gönüllüler çoğu kez ulaşım ve konaklama masraflarını kendileri karşılamakta, hatta üstüne derneğe bağış yapmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye gönüllülük alanında da bu tarz davranışların yaygınlık kazanması beklenmektedir.

Ah bir emekli olsam...

Gönüllük için ideal zaman olan emeklilik döneminde yardım faaliyetlerine katılmak ülkemizde oldukça kısıtlıdır. Toplumumuzda emekli algısı ununu elemiş eleğini asmış, hayatının ritmini düşürmesi gereken bireyler olarak yer etmiştir. JICA Kıdemli Gönüllüsü Maruko’nun hikâyesi ilginçtir. Masayoshi Maruko uzun süre bir oto-teyp dükkânı işletmişti. 60 yaşını devirince Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) Kıdemli Gönüllü Programı’na başvururken karar verdi. Zambiya’daki bir meslek lisesinde elektrik mühendisliği dersi vermekle görevlendirildi. Daha önce hiç öğretmenlik yapmamış

olmasına rağmen en azından bir şeyden emindi: Bu iş ancak iş üzerinde öğretilirdi. Bu şarla düşünüp nelere ihtiyaç olduğunu fark ettiğinde, öğretmenlik görevlerinin ötesinde bir çabayla işe sarıldı. Zambiya’da elektrik güç kaynağı sabit ve istikrarlı değildi, güneş enerjisi jeneratörlerine talep vardı. Bay Maruko derslerde televizyon ve radyoların nasıl tamir edileceğini öğretmenin yanı sıra, Solar Bike adında bir motosiklet ile Solar King isminde ödül kazanan bir solar lamba da dâhil olmak üzere yeni ürünler geliştirdi. Bay Maruko, Zambiya’daki faaliyetleri sayesinde bir JICA Kıdemli Gönüllüsü için yüksek düzeydeki bilgi ve beceriden daha önemli şeyler olduğunu keşfettiğini söylüyor: “Başkalarının mutluluğu için bir şey yapmak istediğinde, ilk kez bilgin ve hâkim olduğun teknikler gerçekten hayata iniyor.” Kıdemli Gönüllü Programı 2009 yılında tarım, ormancılık, balıkçılık, enerji, sağlık ve tıbbi bakım, insan kaynakları, eğitim, kültür ve spor alanlarında deneyimlerinden faydalanılmak üzere 40 ila 69 yaş arasındaki 445 kişiye, gelişmekte olan ülkelerde işbirliği faaliyetleri katılma imkânı sağladı. Programın 1990 yılında başlamasından beri, toplam olarak 4462 kişi 64 ülkeye gönderildi.⁽⁷⁾

2012 böyle geçti

2012’de Gazze saldırısı, Suriye ve Yemen’deki iç karışıklıklar nedeni ile tedavi olmayı bekleyen yaralılar, Somali ve Nijer gibi Afrika ülkelerinde devam eden insani krizler nedeni ile Yeryüzü Doktorları ağırlıklı olarak savaş ve afet bölgelerinde çalıştı. Arap baharı coğrafyalarında yürütülen Kardeş Coğrafyalarda Sağlık Baharı Projesi, dudak damak yarığı ve hipospadyas tedavisi için yürütülmekte olan Gülümseyen Çocuklar Projesi ağırlıklı olmak üzere 2012 yılı içerisinde 7 farklı ülkede çalışma yürütüldü. 27 farklı gönüllü ekibi ile yürütülen bu çalışmalarda 188 gönüllü görev aldı. 131 hekim, 30 sağlık görevlisi ve 27 farklı meslek mensubunun katıldığı çalışmalarda 7 bin 307 muayene ve 738 ameliyat gerçekleştirildi. 2013 yılı için %50’lik bir artış öngörülen çalışmalar için sağlığın tüm alanlarından gönüllü başvuruları kabul edilmektedir.

Merhamet her yarayı sarar

Yeryüzü Doktorları, idealizminin bir ifadesi olarak kabul ettiği son mahruma ulaşıncaya dek düsturu ile yürüyüşüne devam etme kararlılığındadır. Bu çalışmaları bir borç ödeme vesilesi olarak gören gönüllülerinin katkılarıyla da “orada ve her yerde” olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

1) Kinealy, Christine (1995) (İngilizce). His Great Calamity: The Irish Famine 1845-52. Dublin: Gill &

Drogheda United Futbol Kulübü, İrlanda Ligi’nin Premier kumesinde mücadele ediyor.

Macmillan. ss. 16-17. ISBN 1-57098-034-9.

2) Ó’Gráda, Cormac (2005) (İngilizce). Ireland’s Great Famine: Interdisciplinary Perspectives (1. publ. bas.). Dublin: University College Dublin P. ISBN 978-1-904558-57-6.

3) Vikipedi, Büyük Kıtık Maddesi

4) Akay, Latifa (29 Ocak 2012). “Ottoman aid to the Irish to hit the big screen” (İngilizce). todayzaman.com. http://www.todayzaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=269871. (Erişim tarihi: 23 Ocak 2013)

5) <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/sayfa.php?t=-Kurumsal-Tarihcemiz> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2013)

6) <http://www.doctorsworldwide.org/category/projects?country=democratic-republic-of-congo> (Erişim tarihi: 16 Şubat 2013)

7) Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV), 2011 Dünnyada Gönüllülüğün Durumu Raporu, ss.31